บทที่ 5
สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง ขบวนการเคลื่อนไหวจากชุมชนในการจัดการผลกระทบจากการใช้ถ่านหินลิกไนต์ในโรงบ่มใบยาสูบ มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังนี้คือ

1) เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนในการจัดการกับผลกระทบการใช้ถ่านหินลิกไนต์ในโรงบ่มใบยาสูบ

2) เพื่อศึกษาถึงแนวทางและการจัดการความขัดแย้งระหว่างชุมชนที่ได้รับผลกระทบการใช้ถ่านหินลิกไนต์ กับผู้ประกอบการโรงบ่มใบยาสูบ

จากกรอบทฤษฎีและแนวความคิดในข้างต้นได้นำมาสร้างเป็นสมมุติฐานได้ดังนี้

1) การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การได้รับผลกระทบจากการใช้ถ่านหินลิกไนต์ในโรงบ่มใบยาสูบ มีความสัมพันธ์กับขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชน

2) การถูกริดรอนสิทธิทางอากาศและการรับรู้ข่าวสาร ความเชื่อมั่นต่อขบวนการรวมพลังเคลื่อนไหว ความสัมพันธ์ของชุมชนและบทบาทผู้นำมีความสัมพันธ์กับขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชน

วิธีการศึกษาได้เลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพผสมเชิงปริมาณ โดยการเข้าไปศึกษาชุมชนโดยการสอบถาม สัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้าง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรถ้าเป็นตัวแปรมาตราช่วงชั้น วัดขนาดและทิศทางของความสัมพันธ์ของตัวแปรด้วยค่า Pearson's Correlation Coeffient (r) และทดสอบสมมุติฐานด้วย Anova (F-test) ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 ลักษณะทั่วไปของชุมชน

บ้านดอนไชยป่าแขม หมู่ที่ 3 ตำบลออย อำเภอปง จังหวัดพะเยา มีลักษณะการตั้งบ้านเรือนอยู่ระหว่างหุบเขามีเทือกเขาล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน มีลักษณะคล้ายแอ่งกะทะและลักษณะสังคมเป็นสังคมชนบทแยกออกห่างจากหมู่บ้านอื่น พื้นที่ที่ชุมชนตั้งบ้านเรือนเป็นพื้นที่ลาดเอียง

ตามเชิงเขาทำให้บริเวณที่ตั้งบ้านเรือนแบ่งเป็น 2 ระดับ ระดับสูงเป็นที่ตั้งโรงบ่มสูงกว่าระดับน้ำทะเล 376 เมตร กับระดับต่ำ ที่ชุมชนตั้งบ้านเรือนมีความสูงกว่าระดับน้ำทะเล 321 เมตร สภาพอากาศช่วงปลายฤดูฝนต้นฤดูหนาว ทั้งกลางวันและกลางคืนท้องฟ้าไม่ค่อยเปิดการถ่ายเทอากาศไม่ค่อยดีทำให้สุขภาพของประชาชนที่มีร่างกายอ่อนแอมักจะเจ็บป่วยได้ง่าย และในปัจจุบันนี้ได้มีโรงบ่มใบยาสูบใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิงเวลาสภาพความกดอากาศต่ำจะทำให้กลิ่นควันและฝุ่นละอองไหลเข้าไปหาครัวเรือนในชุมชนที่ตั้งอยู่ในระดับต่ำกว่าทำให้ชาวบ้านได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก จากการใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิง ในชุมชนยังมีลำน้ำไหลผ่าน ถึง 3 ลำน้ำ มีลำน้ำงิม มีลำน้ำสต๊อด และลำน้ำดอดยาว ไหลผ่านหมู่บ้านทำให้ชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งคุณภาพดินและแหล่งน้ำ มีน้ำใช้ตลอดปี เหมาะแก่การทำการเกษตรกรรม ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จากที่ดินในหน้าฝน โดยทำไร่ข้าวโพด ทำนา และเก็บกินของป่าจำพวก สมุนไพร ผัก เห็ด และน้ำผึ้ง

วิถีชีวิตของชาวบ้านที่ผ่านมาได้มีลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีกิจกรรมร่วมกันเป็นองค์กรหรือกลุ่ม เช่นการจัดตั้งกลุ่มฌาปนกิจศพ มีวัฒนธรรม แบบล้านนาคือ เคารพผู้ใหญ่ คือมีการรดน้ำดำหัว ผู้เฒ่า ผู้แก่ นับถือศาสนาพุทธมีความสามัคคีและรักกันภายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ และมีการติดต่อกับชุมชนอื่น ๆ น้อยมาก

5.1.2 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชน

1) การตั้งบ้านเรือนส่วนใหญ่ห่างจากโรงบ่มใบยาสูบมีระยะทาง โดยเฉลี่ย 618 เมตร มีผลต่อขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนในเชิงลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (r = -0.276**, P = .000)

2) ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านผลกระทบจากการใช้ถ่านหินลิกไนต์จากสื่อต่าง ๆน้อยมาก เฉลี่ย 5.10 คะแนน จากคะแนนเต็ม 36 คะแนนและมีความสัมพันธ์กับขบวนการเคลื่อนไหวในระดับต่ำ แต่มีนัยสำคัญทางสถิติ (r = 0 .237**, p = .001) พบว่าส่วนใหญ่แล้วจะได้รับรู้จากสมาชิกในครัวเรือนและเกิดการเรียนรู้จากการสัมผัสกับกลิ่นที่ออกมาจากโรงบ่มโดยตรง

3) ความรู้สึกว่าได้รับผลกระทบจากการใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิงมีความสัมพันธ์กับขบวนการเคลื่อนไหว ในระดับสูง โดยมีนัยสำคัญทางสถิติ (r = 0.508**, P = .000) โดยมีคะแนนเฉลี่ย 32 คะแนน จากคะแนนเต็ม 44 คะแนน

4) ความรู้สึกว่าถูกริดรอนสิทธิทางอากาศและการรับรู้ข่าวสารมีความสัมพันธ์กับขบวนการเคลื่อนไหวในระดับปานกลางโดยมีนัยสำคัญทางสถิติ (r = 0.494**, P = .000) โดยมีคะแนนเฉลี่ย 13.7 คะแนนจากคะแนนเต็ม 20 คะแนน

5) ความเชื่อมั่นต่อขบวนการเคลื่อนไหวในการใช้อำนาจต่อรองกันผู้ประกอบการโรงบ่มใบยาสูบมีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหว ในระดับต่ำโดยมีนัยสำคัญทางสถิติ (r =0 .207**, P=.005)โดยมีคะแนนเฉลี่ย 5.69 จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน

6) ความรู้สึกว่าได้รับผลกระทบฯมีความสัมพันธ์กับความสัมพันธ์ในชุมชน ในระดับต่ำแต่มีนัยสำคัญทางสถิติ (r = 0.171**, P = .022)

7) ความรู้สึกว่าถูกริดรอนสิทธิทางอากาศและการรับรู้ข่าวสารมีความสัมพันธ์กับบทบาทของผู้นำขบวนการเคลื่อนไหว อยู่ในระดับต่ำแต่มีนัยสำคัญทางสถิติ (r = 0.239**, P=.001)

8) ความรู้สึกว่าถูกริดรอนสิทธิทางอากาศและการรับรู้ข่าวสารมีความสัมพันธ์กับความสัมพันธ์ในชุมชน อยู่ในระดับต่ำ แต่มีนัยสำคัญทางสถิติ (r = 0.205**, P = .006)

9) ความสัมพันธ์ของชุมชนทั้งภายในและภายนอกมีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหว ในระดับปานกลาง โดยมีนัยสำคัญทางสถิติ (r = 0.286**, P = .000) โดยมีคะแนนเฉลี่ย 2.24 คะแนน จากคะแนนเต็ม 16 คะแนน

10) บทบาทผู้นำขบวนการเคลื่อนไหวมีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมการเคลื่อนไหวครั้งนี้ในระดับปานกลาง และมีนัยสำคัญทางสถิติ (r = 0.273**, P = .000) จากการสัมภาษณ์และสังเกต ทำให้เห็นว่าบทบาทผู้นำครั้งนี้มีน้อยโดยเฉลี่ยคะแนน 12.10 คะแนน จากคะแนนเต็ม 40 คะแนน

5.1.3 แนวทางในการจัดการความขัดแย้งเพื่อผลกระทบจากใช้ถ่านหินลิกไนต์ในโรงบ่มใบยาสูบ

จากการสัมภาษณ์ และสังเกตการของกลุ่มแกนนำได้แสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางการจัดการความขัดแย้งเรื่องผลกระทบของชุมชนที่ได้รับ ขั้นตอนแรกได้เชิญเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ประกอบการ ประชาชน บ้านดอนไชยป่าแขม และองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้อง มาทำสัญญาและเสนอในลักษณะสัญญาบันทึกข้อตกลงจำนวน 1 ฉบับ ซึ่งเป็นสัญญาระหว่างประชาชนบ้านดอนไชยป่าแขมกับเจ้าของโรงบ่มใบยาสูบ โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐตั้งแต่ ระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัดที่มีส่วนเกี่ยวข้องมาร่วมทำสัญญาด้วยดังนี้

1) ได้กำหนดระยะเวลาให้ผู้ประกอบการโรงบ่มใบยาสูบใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิง ตั้งแต่บัดนี้ไปจนถึงวันที่ 31 มีนาคม 2544 และให้ทำได้เฉพาะช่วงเวลากลางวัน ตั้งแต่เวลา 09.0016.00 น. สำหรับช่วงเวลาที่เหลือหรือตอนกลางคืนให้ใช้ฟืนแทน

2) ให้เจ้าของโรงบ่มใบยาสูบเพิ่มความสูงของปล่องควันขึ้นอีก 9 เมตร จากเดิม 12 เมตร เป็นสูง 21 เมตร

3) ถ้าพบว่าผู้ประกอบการโรงบ่มใบยาสูบด้วยถ่านหินลิกไนต์ได้ปฏิบัติตามสัญญาข้อตกลง แต่ปรากฏว่าผลของการตรวจพบว่าสารพิษจากโรงบ่มใยสูบไม่ปลอดภัยต่อสุขภาพของชุมชนและสิ่งแวดล้อมให้หยุดใช้ทันที

4) ถ้าในอานาคตผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในวันข้างหน้าไม่ว่าจะเป็นลักษณะใดผู้ประการการต้องรับผิดชอบต่อไป

5) ในการข้อตกลงให้เข้าหน้าที่ของรัฐ มาร่วมเป็นพยาน สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านดอนไชยป่าแขมต้องการให้หน่วยงานของรัฐควบคุมดูแลร่วมกันประชาชน ซึ่งอาจจะทำให้มีอำนาจต่อรองได้มากกว่าการต่อสู่แต่เพียงลำพังของชาวบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของเสน่ห์ จามริก และอื่น ๆ (2526 : 156-160) ได้ศึกษา ศักยภาพของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่อง ทรัพยากรป่าไม้ว่า แนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่หลากหลายและได้ผสมผสานวิธีการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งการช่วยตัวเองและการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ เพื่อสร้างความชอบธรรมในการจัดการแก้ปัญหาเพื่อให้รัฐรับรองข้อตกลง

5.2 ข้อค้นพบเพิ่มเติม

1) การรับรู้ข่าวสารมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกว่าได้รับผลกระทบจากการใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิงในระดับต่ำ โดยมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = 0.210^*, P = .005$)

2) การรับรู้ข่าวสารมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกว่าถูกริดรอนสิทธิในอากาศและการรับรู้ข้อมูลข่าวสารระดับต่ำ โดยมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = 0.225^{**}, P = .002$)

3) ความรู้สึกว่าได้รับผลกระทบมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกว่าถูกริดรอนสิทธิทางอากาศและการรับรู้ข่าวสารในระดับสูง โดยมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = 0.748^{**}, P = .000$)

4) ความรู้สึกว่าผลกระทบมีความสัมพันธ์กันความเชื่อมั่นต่อขบวนการเคลื่อนไหวในระดับสูงโดยมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = 0.556^{**}, P = .000$)

5) ความรู้สึกว่าถูกริดรอนสิทธิทางอากาศและการรับรู้ข่าวสารมีความสัมพันธ์กับความเชื่อมั่นต่อขบวนการเคลื่อนไหวในระดับสูงโดยมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = 0.567^{**}, P = .000$)

5.3 ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษา ขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนในการจัดการผลกระทบ จากการใช้ถ่านหินลิกไนต์ในโรงบ่มใบยาสูบ เป็นการดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลในการส่งเสริมการใช้ถ่านหินลิกไนต์แทนการใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิง แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีส่วนรับรู้มาก่อนเลยว่าโรงบ่มใบยาสูบแห่งนี้จะใช้ถ่านหินลิกไนต์แทนฟืน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าถูกริดรอนสิทธิในการรับรู้ข่าวสาร ชุมชน ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง ควรจะให้โอกาสชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการกับสิ่งแวดล้อมของตนเองได้ ชี้ให้เห็นถึงการดำเนินการของรัฐ ไม่สามารถกำหนดทิศทางในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นแต่เพียงลำพังตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

5.3.1 ข้อเสนอทางนโยบาย

สนับสนุนให้ชุมชนมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชนเองโดยหน่วยงานของรัฐในท้องถิ่นเข้าไปสนับสนุนด้านความรู้ ควรให้ชุมชนร่วมกับองค์กรของรัฐในท้องถิ่นนั้นดำเนินการกันเอง เพราะชุมชนทราบปัญหาและเข้าใจปัญหาของชุมชนมากกว่ารัฐ

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับศึกษาต่อไป

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นเพียง บทวิเคราะห์เบื้องต้นเท่านั้น ฉะนั้นผู้ที่ศึกษาต่อไปควรเจาะลึกในอีกหลายด้านที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมวิจัยเชิงปฏิบัติการและการจัดการด้านปัญหามลพิษพบว่าชุมชนยังขาดความรู้และความเข้าใจเรื่องผลกระทบจากการใช้ถ่านหินลิกไนต์เป็นเชื้อเพลิงผู้วิจัยควรจะศึกษาเจาะลึกเรื่องความรู้และความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชนต่อไป